

BIBLIOTEKA

GIROKASTER

8JH-32

A64

E

SHTETIT

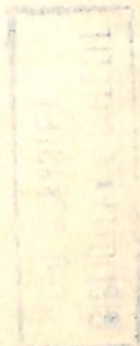
**SOTIR
ANDONI**

*tri
novela*

INDUVA RITOS

TRI NOVELLA

Redaktor: DILAVER DILAVERI.
Kopertina nga: SPIRO KRISTO

Tirazhi 10.000 kopje   Format 70x100/32   Stash: 2204-65

Shtyp. NISH. Shtypshkronjave «MIHAL DURI»
Stabilimenti «8 NËNTORI» — Tiranë, 1972

HËNA KISHTE MARRË TATËPJETË

Në oborr të saj rrihte një tundës, në çardhak tundej një djep, nëpër hekurat e dritares dilte një nina-nana. Zëra grash dhe fëmijësh; asnjë zë burri. Burrat kishin shkuar nëpër ara. E kujt i shkonte në mendje se unë, kokëkrisuri i fshatit, do çatisja atje mu në mes të ditës! Por ja që u fryva dhe u mbusha si një calik me raki mani e më s'mund të duroja. Të dalë ku të dalë!

Lisavetën tashmë e mbanin mbyllur në shtëpi, kurse unë desha ta takoja medoemos. Kishte hithra nën strehët, kishte kërmij nëpër hithrat, kishte lilëza xhamesh pas mureve, kishte zhabjakë nëpër tullat e thyera, por as që pyesja për këto. Ato që sapo kisha dëgjuar ma ndezën kokën dhe, po të mos isha përmbajtur, do kisha ulëritur si një ujk i goditur.

Ngula kryet te dritarja prapa shtëpisë, hundët më hynë në saksitë me bozilog, por aromën e tij as e nuhata fare.

Dhoma e nuseve me kurorat e verdha të misrit, hiri i vatrës, urët e shuara, një djep i boshatisur dhe... në kënd ishte shtrirë ajo. Mbante një degë arre ndër duar. Fletët e gjelbëra dhe të mëdha si duar i rrihnin butë mbi faqet e kuqe e vërtitëshin nibi dy sy të mëdhenj, të zes e të butë, sy të men-

duar e të trishtuar, të thelluar nën vetullat, sy si të hutuar, si të trembur... U gëlltita. Gjunjët m'u fërkuan pas murit, por s'mund të flisja. Futa duart ndër xhepa, i mbusha pëllëmbët me thana e ja vërvita nëpër dritare... Ajo fërgëlloi e u derdh nëpër derdhjen e thanave. Lëngu i kuq ju shënua nëpër fytyrë, në hundë, në ballë, thanat ju derdhën gushës e ju futën nëpër gjinjët e ajo qeshi me qukëzat e faqeve të ngjyera me lëng të kuq. Në atë çast dera e odës krisi e u përplas, unë u zbrapsa nga dritarja e bëra një çap prapa. Atje hyri i ati, Golja, tërë sulm e inat. E pashë, por ai s'më pa.

— Me kë flet kështu? — i tha së bijës.

— Me veten time.

— Mos lojte!

— S'është çudi... me këto që bën ti, baba, edhe mund të çmendem.

— Posi... posi! edhe të tjera kanë bërë naze si ti, po pastaj i ka shtruar buka dhe fëmijët.

— Jo, baba, mos...

— Po si s'mendon për tët atë xhanëm? Do kapem pas një cope toke...

— Jo... kot e ke, unë nuk e dua, jo!

Sikur ai t'i sulej për ta rrahur, hekurat e dritares me dhëmbë do t'i shqyeja e do hyja. Por ai heshti, ktheu shpinën nga dritarja. Ashtu munda ta shihja edhe një herë atë bujk trupgjatë e qimeverdhë, të thatë, me kokën dhe duart të mëdha. Ishte keq i dobët, si pa qafë, si krap, e dukej sikur s'kishte copë mishi në trup, veç një grusht muskujsh i qenë mbledhur në zverk me ca rrudha të thella e nëpër ato rrudha ca qime të rralla...

Dhe u rrokullisën shumë ngjarje.

Malet e largëta e të kredhura në një tis blu të errët po e shtynin natën përmbi fshat. Kupa e qiellit po hirosej e njerëzit me kazma në duar e sëpata krahëve po zbrisnin tatëpjetë. Burra të ashpër veshur me shajak të zi përpara kishin kafshët e ngarkuara me brana e me dru, ndërsa prapa, pas, si oçiçe vinin gratë e tyre të kërrusura, të rreshkura, me çorape e shtiza ndër duar dhe me shpinën ngarkuar me dengje gjethi për gjënë e gjallë.

Në fshat po vinte kopeja. Të tjera gra e nuse me mashtrapat në duar prisnin në çezmat e rrugëve, duke u treguar shoqeve e sulinarëve të rejat e ditës e duke trazuar ndër xhepa ndonjë krodhe buke apo ndonjë masë krundesh.

Muzgu në fshat. Hynte kopeja. Në ballë dy cjep fodullë. Njëri më lavrak, me mjekër të hollë e brirë çatallë, teshtinte e turfullonte. Tjetri s'kishte brirë fare. Ishte leshzi, i ngjallur, i rëndë e këmbëshkurtër, në kokën e madhe kishte leshra shumë e çuditërisht të lëmuara, një mjekër të gjatë (ndonëse ja kishin shkurtuar ca), leshi i tij ishte i dendur, i gjatë e i zi dhe dukej si një raso. Ngjante tamam si një dhespot. Dhe kështu e thërrisnin. Nuk kishte mbrëmje që «dhespoti» të mos hynte i pari në fshat, por sonte... s'u kthye!

Rrako Çeturi, djalë njëzet e pesë vjeç, moshatar me mua, rrinte vrerët te kreu i rrugës. Hundët i kishte lëshuar një pashë, ballin rrudhur si plak e gjunjët e hollë përbrenda atyre pantallonave të holla prej stofi që s'i kishte njeri tjetër në fshat, i dridheshin nga inati.

Ky ishte rivali im. Të dy kishim shtënë dashuri në një vajzë. Në panaiet rendte i pari, në dasmat gjithashtu, i binte edhe kitarës. Kishte një palë nofulla të gjera me ca faqe të mëdha e të bardha si petulla prej nishesteje. Kokën e kish ca të madhe e prandaj, prapa e në tullgë flokët i qethte shkurt e karé, kurse përpara i linte të gjata.

Ai asaj dite i kishte dërguar fjalë Lisavetës, vajzës që ne donim të dy, kurse ajo ja kishte kthyer: «Shiko punën»!

— Çoban Mihali ! O çoban Mihali! Ku e ke «Dhespotin»?

Tjetri uli kryet dhe ja nisi me «Përruan e Hajdutëve» dhe mbaroi me një «nesër, të shumtën gjer pasnesër, do të sjell nishanë, se kaq e pat...»

Rrakua ju sul si i tërbuar:

— More sarakaçani i djallit, hajdut e rrjepacak, ti që vjen e na merr hakun që në shkurt... .

Dhe furia e Rrakos sa vinte shtohej, kurse Mihali bënte ç'bënte e zinte në gojë nishanin, gjersa...

Rrakos filloi t'i stërzgjatej zëri si i lyer me jargë dhe fare papritur u largua jo për tek i ati, por tatëpjetë lumit... .

«Mëlçitë ja hëngërshin njëqind ujqër, sepse nga mungesa e tij janë shpërndarë edhe ftujat dhe ata gjejnë shkak të shkojnë gjithandej për t'i kërkuar...»

Me siguri, ky mendim e bëri t'i zgjatej zëri atje para Mihal Çobanit, kurse «Dhespotin» e përfytyroi se ishte duke u vërtitur diku në ndonjë hell hajdutësh ose «kushedi sa ujq po e copëtonin ose kushedi se cila ferrë gjembashe e ka kapur pas ramos së zezë e s'e lëshon gjersa të vijë kumtëri ujq që t'i bëjë gjyqin e fundit».

Unë e dija që sonte Lisaveta do të dilte për të kërkuar «milorin e humbur». Ajo kishte shkuar te pylli me akacje, që në fshat e thërrisnin «Grazhdi i Bletëve», se në verë, ky pyll i vogël gumëzhinte nga bletët.

Aty u takuam me Lisavetën. Ishin mbështjellë akacjet plot nur si nuset ditën e dasmës, u vareshin lulet tufa-tufa si vile rrushi të bardhë e këto vile të buta si kadife e plot aromë, aq të freskëta, aq lozonjare e aq ledhatare na përkëdhelnin fytyrë e flokë, gushë e supe e përkëdhelja e tyre s'kishte të mbaruar, sepse Lisaveta s'kishte ndër mend të nusëronte asaj nate dhe unë kurrsesi s'i ngjaja atij dhëndrrit të përrallës, që rrinte në krye të shkallëve e dhëndërronte!

Kalova dorën mbi krye e i ndjeva flokët më të shtruar e më të butë. Nuk e kuptoja përse: nga qetësia e brendshme, nga ajri i vakur apo nga mbrëmja e butë.

— Babai nuk të do, i foli edhe emta, por ai ngul këmbë. «Kam dhënë fjalën gjetkë, thotë, i dhashë fjalën Anastas Çeturit e mbaroi; atje ka të hajë e të pijë si zonjë». Por ti, Vaso, mos ki merak. . .

— Ti a më do mua?

— Pse pyet marrëzira?

— Po thuama. . .

— Po unë përse jam këtu?

Dhe këtu më lindi që t'ja numëroja fijet e qerpikëve. . . një për një! Një për një e një nga një!

U ndie një çap i shqetësuar që afrohej. Vetëm atëhere vumë re se nata kishte rënë e hëna s'kishte dalë!

— Ti, Lisaveta, fshihu këtej.

Një si hije diçka kërkonte nëpër errësirë. E njoha në të parë. T'i fshihesha? E përse?

— E mo, Rrako, a e gjete «Dhespotin»?

— Po ti, e gjete ftujën?

— Mua s'më ka humbur, gjithnjë e kam patur...

— Thashë de... po ajo atje kush është?

— Kush të të pëlcastin.

— Të të rrjedhin e t'i mbash në dorë.

Ja kështu ju vërsulëm njëri-tjetrit.

— Ti rri aty mënjanë! — i thashë Lisavetës.

Ç'burrë do t'i thosha vetes unë kur do vija Rrakon poshtë me ndihmën e një gruaje!

Kurse ajo vinte rrotull, kafshonte gishtat me dhëmbë e nuk dinte se ç'të bënte. Të rrinte, keq; të ikte, ca më keq! Por vërsulja jonë mbi njëri-tjetrin ishte si e çmendur. Përplasjet tona ishin të tilla sa degët, rakitat vërtiteshin me aq forcë, sa, po të të qëllonin, të linin në vend.

Dhe medoemos në këtë ndeshje e në këtë rrahje, që ishte vërshim i një urrejtjeje të gjatë e të egër, m'u kujtua një ngjarje pak a shumë si kjo. Dikur kisha parë me sytë e mi një ndeshje meshkujsh për një femër.

Në pellgun e madh që formohet nga rema, një mëngjez u gjend një ari i mbytur. Askush s'e dinte si ndodhi përveç meje që u ndodha asaj nate dëshmitar i një skene me të vërtetë të çuditshme. Ishte natë dhe ishin tre arinj. Me sa dukej dy meshkuj e një femër. Dhe të dy meshkujt u përfytën. Ishte një zënkë e egër dhe e çuditshme në ujë. Arinjtë shkulnin hunjtë e trashë të remës, rrëmbenin vandakët e gjedhovinave, që kthenin ujërat e qëllonin njëri-tjetrin si njerëz dhe pëllisnin e klithnin e ç-

rreshin me ca zhurma, që të kallnin tmerrin. Ariu që rrinte mënjanë te mezhda medoemos ishte femra. Të dy meshkujt s'ju ndanë njëri-tjetrit. Përleshja vazhdoi me të qëlluar me drurë, me të qëlluar me vandakë, me gurë, me shputa, me kokë. Ndeshje trup me trup e dhëmb për dhëmb. Ajri anë e çark u qelb nga era e tyre e rëndë, erë bajgash, djerse dhe egërsire. Më në fund, njëri nga arrinjtë u kapit dhe, ashtu i dërmuar, i gjakosur, i çjerrë dhe i dërmuar në trup e në shpirt mbeti si i zalisur vetëm me kokën mbi ujë dhe e pa armikun e tij triumfonjës tek u nis pas femrës në shtegun më lart. . .

Edhe unë nuk di sa grushte dhashë e sa mora asaj nate. Ai luftonte si qen. Në një çast, më futi dhëmbët në sup e më kafshoi aq fort në mish, sa e ndjeva që atij ju mbush goja plot me gjak e mua m'u lag llëra. Por në këtë çast e kisha shumë pranë e ja këputa me grusht në bark. Jo lehtë, por duke vënë gjithë peshën e trupit te forca e grushtit! Në çast u zbraps, ulëriti dhe u ngjesh sheshazi për-tokë duke tundur kokën nga poshtë lart si ndonjë kalë teknefes. U rrahëm aq fort, sa ramë të dy të kapitur njëri këtej e tjetri andej. Si nëpër ëndërr e pashë Lisavetën që m'u afrua dhe më fshiu gjakun, por s'di nëse ajo qau, sepse sytë më shihnin turbull sikur më ishin veshur me perde, më bëhej se e shihja vajzën duke qenë syhapur i kredhur në një pellg me ujë.

— Të ikim! — më tha, dhe vështroi nga ai që akoma s'e kishte marrë veten prej grushtit në bark. Vështroi nga Rrakua dhe m'u duk sikur i erdhi keq, m'u bë sikur deshte t'i fshinte gjakun edhe atij dhe s'më erdhi mirë. Isha i dërmuar, gjaku më hipi në

kokë e nga gurmazi më doli një çjerrje e egër. Isha i këputur, i lodhur, gati i ngordhur, por zilia (si e quanin ne xhelozinë asaj kohe) po më gërryente të tërin. Para kësaj ndjenje të fortë, grushtet që hëngra dhe dhëmbët, që më kafshuan ishin një gudulisje.

U larguam bashkë me Lisavetën.

— Ik, tashti, shko kërko «Dhespotin»! — i thirra rivalit.

Ajo po më çonte në shtëpi. Isha mbështetur në supin e saj, e kisha krahun qark belit të saj, i ndjeja krejt format e saj ngjitur pas vetes sime dhe, të them të drejtën, s'më vinte keq për të gjitha ato që hëngra. Kur arritëm te dera ime, ajo s'deshte të hynte brenda... E vështrova me ca sy që do të kishin bindur dhe ujqërit, që tashti ishin mbledhur te Përroi i Hajdutëve dhe po i bënë «Dhespotit» gjyqin e fundit. Dhe ajo hyri me sytë përdhe. Motrat m'u derdhën sipër e s'u bëhej të besonin asgjë. Nuk dinin se çfarë të bënin më parë: të më pllakosnin mua me qepë e kripë apo të prisnin nusen që sapo futi në prak këmbën e djathtë.

Isha si isha, i fola:

— Erdhe, mirë se erdhe, rri e mbaroi puna!

Ishte vazjë që besonte shumë, e padjallëzuar, si lulja e bajames.

— Ta bëjmë punën me të mirë, Vaso!

— Por në qoftë se yt atë s'pranon gjer në fund?

— Atëhere po...

Dhe ajo iku në shtëpi të vet dhe më la në duart e motrave. Shkuan dhe thirrën Simon e Naçit. Erdhi plaku me veglat e xherahut dhe me atë gjuhën e tij të hollë: